

Carl Thams jämställdhetsbluff. Fler kvinnliga professorer leder till ett professorernas B-lag och mer styrning av forskningen

Bo Rothstein

Dagens Nyheter 1999-05-03

Så var då alltsammans en ren bluff. På något annat sätt kan man inte tolka resultatet av regeringens strävan att öka antalet kvinnliga professorer. För sällan har man sett en sådan klockren illustration av en av kvinnoforskningens mest kända huvudteser, nämligen att när kvinnor väl släpps in, så försvinner makt och resurser.

När nu många fler kvinnor kommer att bli professorer, så gör regeringen samtidigt i realiteten om dessa nya professorstjänster till lektorstjänster. Genom att man vägrar tillföra resurser till dessa nya tjänster, blir detta de facto bara en "visitkortsreform".

De många kvinnliga lektorer som nu genom möjligheten att bli befordrade kommer att kallas "professorer", kommer, om regeringen får som den vill, varken att ha det anställningsskydd som vi "gamla" professorer har, eller få motsvarande lön, eller de möjligheter till forskning och självbestämmande i tjänsten som funnits fram tills nu.

Det är som om man i näringslivet skulle börja kalla alla sina kvinnliga sekreterare för direktörer och sedan slå sig för bröstet och peka på att man faktiskt lyckas åstadkomma bättre jämställdhet. Men som det är sagt, snus är snus, om än i gyllene dosor.

Fram tills nu har det funnits två sätt för universitetslärare att kunna ägna merparten av sin arbetstid åt forskning. Antingen har de i konkurrens med andra sökt och erhållit externa forskningsmedel från olika forskningsråd. Deras projektidéer har granskats av ledande forskare inom ämnet och de projekt som befunnits vara kompetent utformade och forskningsmässigt originella har kunnat få anslag. Det ska tilläggas att denna väg har stått öppen för alla disputerade universitetslärare, alldeles oberoende av var i karriären de befunnit sig eller på vilken högskola eller universitet de arbetat.

Den mest noggranna undersökningen som gjorts på svenskt material har dessutom visat att kvinnor som sökt anslag fått dessa beviljade i något större utsträckning än män som sökt anslag ("Värdering av kvinnors respektive mäns meriter vid tjänstetillsättning inom universitet och högskolor" av Ulla Riis och Leif Lindberg 1996). Incitamenten har varit mycket tydliga, de kvinnor (och män) som utformat goda ansökningar har

fått forska mer, de andra har fått forska mindre.

Det andra alternativet har varit att man sökt och efter sedvanlig offentlig kompetensbedömning fått en forskartjänst, antingen som forskarassistent eller som professor. Återigen har den ovan nämnda undersökningen inte kunnat belägga någon generell könsdiskriminering. Även här har konkurrensen ofta varit hård, men många har ändå varit villiga att utsätta sig för obehaget att bli offentligt bedömd (i Sverige är alla utlåtanden offentliga vilket internationellt är mycket ovanligt).

Även då regeringen vid de så kallade Tham-tjänsterna begränsat antalet sökande till kvinnor har det visat sig att konkurrensen varit hård. Innehavarna av dessa tjänster har varit garanterade att kunna avsätta merparten av sin arbetstid för forskning, och detta har givetvis gjort tjänsterna lockande.

Regeringen försöker nu driva igenom en fundamentalt ny princip för hur universitet ska vara organiserade. I stället för att ha kvar någon garanterad forskningsdel i tjänsten för professorer, försöker man nu få igenom arbetstidsavtal som innebär att det totala byråkratiska godtycket genomförs. Göteborgs universitet har till exempel lydigt just tecknat ett avtal av detta slag som betecknas som "unikt" och "revolutionerande".

Vad som är så revolutionerande är att från och med nu ska det inte göras någon skillnad mellan olika tjänster vad gäller deras möjligheter till egen forskning. I stället ska det varje år, för alla tjänster - alltså även för professorstjänsterna - i slutändan av universitetsbyråkratin bestämmas vad innehavaren ska syssla med. Det kan bli till huvuddelen forskning om man är de styrande till lags, men man kommer att kunna beordras till enbart undervisning, administration eller informationsverksamhet.

Några som helst garantier för att professorer ska kunna ha någon forskning alls i sin tjänst ges således inte. När kvinnorna nu kommer till de hägrande professorstjänsterna, finns det i realiteten ingenting kvar av dem. Istället för den autonomi och självständighet som gjort dessa tjänster lockande ska man nu i Sverige varje år för var och en individuellt förhandla om arbetsfördelningen, och i slutändan kan universitetsledningen ensidigt besluta att det knappast blir någon forskning alls. De nybefordrade professorerna kommer inte alls att få den avgörande roll för forskningens utveckling som gällt tidigare.

Genom att regeringen vägrar tillföra nya resurser och tar bort det särskilda anställningsskyddet för de nybefordrade professorerna, upprättas nu i realiteten ett A- och ett B-lag för professorer, och de flesta kvinnor kommer att placeras i B-laget.

Detta är inte bara ett hån mot allt det fagra tal om jämställdhet vid

universiteten som ljudit så länge, det är också ett allvarligt hot mot den svenska forsknings kvaliteten. För det första kommer detta att förkväva den allmänt erkända princip som garanterar högkvalitativ forskning, nämligen forskarnas autonomi.

Möjligen med undantag för skapandet av den första atombomben (det så kallade Manhattanprojektet) har alla byråkratiska försök att direkt styra forskningen visat sig vara kontraproduktiva. De svenska försöken med statligt styrd sektorsforskning har, som utredningen Forskning 2000 så väl argumenterat för, inte varit särskilt framgångsrika.

De ledande universiteten i världen är alla mycket medvetna om att det är forskarnas autonomi som garanterar kvalitet och försvarar därför denna som en grundprincip med stor energi. Det är detta självbestämmande som möjliggör kreativitet och nytänkande, medan den typ av byråkratiskt godtycke som man nu genomför leder till anpasslighet och intellektuell stagnation.

Att det är frånvaron av direkt styrning som skapar "tillväxt" i forskningen kan låta märkligt, men stämmer mycket väl överens med de alltmer etablerade teorierna om vikten av fasta spelregler som avgörande för ett lands ekonomiska tillväxt. Utan förutsebara fasta spelregler saknar individerna incitament att satsa hårt, eftersom de inte alls vet om en sådan satsning kommer att vara dem till någon nytta.

Det godtycke som denna nyordning kommer att skapa innebär att enbart de forskare som är universitetsledningen till behag kommer att kunna vara säkra på att få ägna merparten av sin arbetstid åt forskning. Reformen innebär en mycket kraftig förskjutning av makten över forskningen vid universiteten bort ifrån forskare och till facket och universitetsbyråkratin.

Det är som om vi skulle ha ett skattesystem där fogden varje år gjorde hembesök och tog i skatt vad fogden tyckte var lämpligt. De länder som använder sig av detta slags samhällsstyrning, och de är förfärande många, har fått betala ett mycket högt pris i form av kronisk fattigdom.

Allt annat lika innebär detta att de kvinnor (och män) som varit skickliga i att kvalificera sig och kunnat erhålla professorstjänster eller anslag nu ska forska mindre, medan de som inte haft tillräcklig ambition eller förmåga för detta ska forska mer. Kvalitet ska bestraffas, medelmåttighet ska belönas.

Det är ungefär som om man på operan skulle driva igenom att nu måste de stora rollerna fördelas "rättvist". Inte ska bara de framgångsrika och tonsäkra sångarna få sjunga de stora rollerna, utan nu inför vi en turordning så att även körens medlemmar får sin rättmätiga andel av rampljuset. Och kan de inte sjunga de riktigt svåra tonarterna, så får de

väl försöka lära sig under föreställningens gång och så får publiken stå ut bäst den kan.

Reformen förändrar i ett slag incitamentsstrukturen för yngre forskare. Det viktigaste blir inte längre att presentera originell forskning av hög kvalitet och på så sätt kvalificera sig för forskningsanslag eller professorstjänster. I stället blir det att försöka vara den lokala ledningen (och facket!) till lags, att ligga lågt och ligga rätt.

Inom mitt eget område, samhällsvetenskapen, kommer vi se än mer av den politiskt korrekta och mot makten anpassliga "forskningen", det vill säga den repetition av välkända ståndpunkter som bekräftar det som den politiska eller ekonomiska makten vill ha bekräftat.

Jag tror att detta inte bara visar att regeringens jämställdhetspolitik på detta område är en luftpastej. På sikt kommer detta även att vara förödande för forskningens kvalitet. På sikt, därför att detta är en förändring av det slag där skadeverkningarna inte syns förrän långt senare, om fem eller tio år.

Det som nu görs vad gäller professorskåren kan jämföras med den avprofessionalisering som drivits vad gäller den svenska lärarkåren under nu tjugofem år. I dag ser vi skadorna av denna i de mycket stora svårigheter som finns att locka kvalificerade personer att söka sig till yrket och i effekterna av att ha en lärarkår som fråntagits sin yrkesmässiga identitet och självrespekt. Skador som dessa är, när de väl inträffat, mycket svåra att reparera.

Vad gäller forskningen kommer vi att se en flykt av de skickligaste forskarna bort från universiteten och till diverse olika privata eller offentliga forskningsinstitut där de isoleras från studenter och doktorander. Vi ser inom mitt område redan en sådan trend i dag i form av till exempel Arbetslivsinstitutet, Bostadsforskningsinstitutet, Kollegiet för samhällsforskning med flera, samt privata aktörer som SNS, Timbro, Cityuniversitetet, Sifo och LO:s institut för ekonomisk forskning.

Det verkar med andra ord som om de mest pessimistiska feministiska teorierna stämmer väl. När kvinnorna väl får komma in, sänker makthavarna direkt yrkets status, löne-, och arbetsvillkor. Kanske är det dags att kräva tillbaka den jämställdhetsutmärkelse som tilldelades Carl Tham, ity en värre politisk bluff har sällan setts till.

BO ROTHSTEIN